

HORVÁTH ORSOLYA

A kriminalisztikai szagazonosítás jelene és jövője

Jelen tanulmányban a kriminalisztikai szagazonosítást mint a kriminalisztika viszonylag fiatal ágát kívánom bemutatni, és az eljárással kapcsolatos problémákat kihangsúlyozni. Maga az eljárás alkalmazható egyrészt a nyomozás operatív szakaszában, másrészt az eredménye a bírósági eljárásban is felhasználható. Egyebek között az összehasonlító vizsgálat újszerűségére és nem kellő megismerhetőségére hivatkozva többekben kételyek merülhetnek fel az eredmények megbízhatóságának tekintetében. A tanulmányban megkísérlem a hatályos jogi szabályozás görcső alá vételét, és az eredmény tükrében egy tudományosan alátámasztott új kidolgozást javaslok. Magyarország az elsők közt volt, amely alkalmazta a személyazonosítás e változatát a felderítés során, az elmúlt harminc évben azonban jelentős változások, empirikus kutatások nem történtek e területen. A validitás szintje, a hibaszázalék pontos meghatározása nem is várható, míg tudományosan nem igazoljuk a jogi szabályozás vizsgálatakor kritikaként megfogalmazott, a tanulmányban ismertetett kérdésköröket. Elsőként azonban a jobb megértés érdekében magát a szagazonosítást, valamint annak speciális alanyát kívánom bemutatni.

Szolgálati kutyák alkalmazása

Magyarországon már az 1920-as években megindult a szolgálati kutyák alkalmazása, konkrét kiképzőközpont azonban csak 1964-ben létesült Dunakeszin.¹ A mai napig kiképzőközpontként működő telepen nem csak klasszikus nyomkövetési munkafeladatokat ellátó kutyákat tanítanak, a bűnüldözés specializációjával már kábítószer-kereső, robbanószer-kereső, illetve szagazonosító kutyák kiképzése is zajlik (*1. számú táblázat*).

Tárgyi és technikai feltételek hiányában a nyomkövető kutya alkalmazása nem minden esetben lehetséges. Ezért olyan módszerre van szükség, amely minimális szinten veszi figyelembe a környezeti tényezőket, és képes

¹ Katona Géza: A szagazonosítás büntetőeljárásjogi kérdései. ORFK Kutya vezető-képző Iskola, Dunakeszi, 1997, 1–2. o.

1. számú táblázat
Szolgálati kutyák fajtái és alkalmazási területük

fajta	alkalmazási terület
örkutya	személyek védelme, objektumok őrzése
nyomkövető kutya	nyomhoz tartozó tárgyak, menekülő személyek felkutatása
kábítószer-kereső, robbanóanyag-kereső kutya	csomagok, rakományok, közúti járművek átvizsgálása
szagazonosító kutya	(konzervált) emberi szag azonosítása
speciális kereső kutya	vízben, természeti katasztrófák színhelyén, romos területeken halottak felkutatása
személykereső kutya	ugyanazokon a területeken lehet használni, mint a speciális kereső kutyát
közrendvédelmi speciális (elfogó) kutya	veszélyes, fegyveres személyek elfogása
egyéb speciális feladatokra használt kutya	tűzfészekutatás

arra, hogy a helyszínen hátrahagyott szagot összehasonlítsa a későbbiekben a nyomozó hatóság által lehetségesen gyanúsított személyével, tehát kriminalisztikai azonosítást végez. E követelmény megfogalmazásával el is jutunk a szagazonosítás fogalmi elemeihez. Mindezeket figyelembe véve a szagazonosítás tehát a hatóság által végzett összehasonlító vizsgálat, amelynek célja a személyazonosítás, valamint egyes esetekben a sorozatcselekmények tényének megállapítása speciális alany – a kutya – részvételével.

A szagazonosítás mint kriminalisztikai azonosítás

A szagazonosításkor a szolgálati kutya összehasonlíttja a tett helyszínén rögzített szagmaradványt és a nyomozás folyamán potenciális gyanúsítotttól levett szagmintát. A szagokat tárgyi bizonyítási eszköznek tekinthetjük, mégpedig biológiai anyagmaradványoknak, akárcsak a hajszálat és az emberi váladékokat. Az egyediség követelményeinek megfelelően, olyan anyagot kell tehát a vizsgálat alá vonni, amely alkalmas az egyedi azonosításra, nem csak csoportazonosság megállapítására. Az emberi szag összetevőit négy nagy csoportra oszthatjuk. Ezek a következők: genetikailag determinált biológiai szag, testszag, másodlagos biológiai szagok, illetve a járulékos szagok.² Ezek egyvele-

² Janza Frigyes: A bünygyi szolgálati kutya. In: Bócz Endre (szerk.): Kriminalisztika II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 677. o.

ge, sajátos koncentrációja adja meg az adott egyénre jellemző szagot. Mindezek mellett a táplálkozás, egyes betegségek befolyásolhatják, módosíthatják az alapszagunkat. Az emberi testszagon belül az eddig azonosított faggyún belüli savak és molekulatípusok által létrejövő szaghatások száma végtelen. Ezek kereszteződése a feromonokkal³, a levált hámsejtek baktériumos bomlástermékeivel és a mirigyváladékokkal megerősíti azt a tételt, hogy az ember és azon belül is az egyén szaga egyedi, tehát azonosítás tárgya lehet. Az összehasonlító vizsgálat egy erre külön kialakított helyiségben történik. A szagazonosító kutya öt különböző szagmintából választja ki az egyezőt a megmutatott szagmintából.

A kutyák szaglása

A természettudományos megközelítés jelentősége, hogy megismerjük azokat a tényeket, amelyek igazolják, hogy a kutyát fiziológiai felépítése alkalmassá teszi a szagazonosításra.

Az evolúciós fejlődés folyamán a farkasok szaglása az emberénél fejlettebbé vált, ennek oka nemcsak a ragadozó életmód fenntartása volt, hanem a föld felszínének közelsége is. A mai ember elképzeltetlenség tartaná, ha csak az orrára kellene hagyatkoznia, és pusztán szaglás alapján tudna meg bizonyos információkat a másik egyedről. Ez a képességünk latensen közrejátszik a párválasztásban: a feromonok is fontos szerephez jutnak az ellenkező nemű egyeddel történő kapcsolat kialakításban.⁴ Az evolúció során a kutyák nemcsak fajtársaik biológiai üzeneteit képesek érzékelni, hanem különböző szagok leképeződése által az emberek érzelmeit is. Az ember szaga bizonyos helyzetekben (stressz, izgalom, agresszió)⁵ ugyanis módosul, de a jellegzetességeit nem változtatja meg annyira, hogy az teljes mértékben más egyedi szagot alkosson.

A kriminalisztikai odorológia a kutyák szaglásával foglalkozik, a szaglás mechanizmusának ismeretanyagait hasznosítja a bűncselekmények felderítésékor. A szaglás szerve az orr, azon belül az orrüregben lévő szaglóhám. Az

³ Kémiai vegyületek emberekben és állatokban. Fontos szerepük van a kommunikációban és a szexuális viselkedésben.

⁴ Lásd részletesebben: Piet Vroon – Anton van Amerongen – Hans de Vries: A rejtett csábító, a szaglás pszichológiája. Korona Kiadó, Budapest, 2005

⁵ Ismeretes a „tetteszag” kifejezés, amelyet a fokozott izgalmi állapotban lévő elkövető hagy hátra a tett helyszínén. A stresszes környezet felerősíti a test párolgását, és nagyobb koncentrációjú szag képződik, amelyre a kutyák, köztük a nyomkövető kutyák is motiváltabban dolgoznak.

orrüregben három orrjárat található, közülük a felső orrjárat falát speciális szaglónyálkahártya fedi. A kutyák szaglása körülbelül egymilliószor jobb, mint az emberé. Ennek magyarázata, hogy az embernél és kutyánál eltérő a szaglónyálkahártya mérete. Ez annyit tesz, hogy egy kutya szaglόμεzeje kiterítve egy másfél-szer másfél méteres szőnyegnek felel meg, míg az embernél csak egy gyufásdoboz méretű területet ad ki.⁶ Szimatolás segítségével a kutyák hosszabb ideig képesek a szaganyagot a szaglónyálkahártyával érintkezésben tartani, ezt a képességüket használják ki például nyomkövetéskor vagy a vadászkutyák a vad üldözésekor. A kutyák elpusztulnak a szaglás elvesztése esetén, az emberek számára a látás, illetve a hallás elvesztése jár pszichés károsodással. Mindezek igazolják, hogy a kutya, pontosabban a külön erre a célra kiképzett szolgálati kutya alkalmas az összehasonlító eljárás elvégzésére – ellentétben az emberrel.

A szagazonosítás jogi szabályozása

A szagazonosításra vonatkozó jogi szabályokat a büntetőeljárás törvény, a Nyer., vagyis a 23/2003. BM–IM együttes rendelet⁷ és a 22/2008. ORFK utasítás⁸ tartalmazza. A következőkben bemutatom a szagazonosítás személyi és tárgyi feltételeit, a szagrögzítés módszertanát.

A jogalkotó a Be.-ben szabályozott bizonyítási eljárások felsorolásakor nem tesz említést a szagazonosításról.⁹ A 23/2003. BM–IM együttes rendelet viszont egyéb bizonyítási eljárásként ismerteti a szagazonosítást. A felismerésre bemutatással történő összehasonlítás során kétségtelenül megállapítható, hogy a szolgálati kutya (szagazonosító kutya) alkalmazása bizonyítási eljárásnak tekintendő. A 2. számú táblázat bemutatja a két eljárás közötti hasonlóságokat és eltéréseket.

A rendelet tartalmazza a szagazonosító kutyára, a szagmaradványok és szagminták rögzítésére vonatkozó, illetve az azonosítással kapcsolatos feladatokat.¹⁰

6 Fehér György: A háziállatok funkcionális anatómiája. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1980, 724. o.
7 23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet a Belügyminisztérium irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól.

8 22/2008. (OT 12.) ORFK utasítás a szagmaradványok és személyi szagminták rögzítésével, konzerálásával, valamint azonosításával kapcsolatos feladatok végrehajtásáról.

9 Ugyancsak hiányos a Be. a műszeres (poligráfós) kihallgatást tekintve.

10 23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet 54–56. §

2. számú táblázat
A felismerésre bemutatás és a szagazonosítás

felismerésre bemutatás		szagazonosítás
Be. 122. § 23/2003. BM–IM rendelet	jogi szabályozás	23/2003. BM–IM rendelet, 22/2008. ORFK utasítás
pszichikai elváltozás alapján: krimináltaktikai módszer	eljárási forma	anyag elváltozás alapján: kriminál- technikai módszer, speciális szakér- telem szükséges krimináltaktikai módszer: személyes észlelés
ember	azonosítás alanya	szagazonosító kutya
múltban észlelt tárgy, személy 23/2003. BM–IM rendelet részletesen	azonosító tárgy	múltban keletkezett szagmaradvány
jelenben észlelt tárgy, személy	azonosítandó tárgy	szagminta, szagmaradvány
jelenben történik, a múltban és jelenben észlelték összehasonlítása alapján	azonosítás	jelenben történik a jelenben észlelt azonosítási tárgyak összehasonlításá- val
vakpróba	szavahihetőség ellenőrzése	üreskeresés
– helyhez kötődő – nem kötődő – eredetben vagy adathordozó útján – nyílt, fedett, rejtett	eljárás változatai	– standard helyhez kötött – eredetben – rögzítés: nyílt és konspirált úton
nem (vagy csak nagyon kivételes esetben)	eljárás megismételhetősége	korlátozott ideig ismételtető

A kutyavezető jogállása

A szagazonosításkor keletkezett eredményeket a kutyavezetőnek kell közvé-
títenie az eljáró hatóságnak, bíróságnak. Mivel a Be. lehetőséget ad arra,
hogy a speciális szakértelemmel felvértezett személy szaktanácsadóként mű-
ködjön közre a nyomozási cselekményeknél, így a szagazonosító kutyaveze-
tőt is szaktanácsadónak tekinthetjük. Az 1973. évi Be. értelmében a szakértő,
illetve a szaktanácsadó alkalmazásainak esetei a *Bizonyítási eszközök* című
fejezetben vannak, így egyértelmű, hogy a kutyavezetőt szaktanácsadónak
kell tekinteni, aki értelmezi a speciális tárgyi bizonyítási eszközt, az eljárás
eredményét.¹¹ Az új Be. taxatív felsorolja a bizonyítás eszközeit, egyebek

¹¹ A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 79. §

között a tárgyi bizonyítási eszközt, ami esetünkben a „szagnyom”. Ennek felkutatásához, rögzítéséhez szakértelem szükséges, illetve, ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság szakkérdésben felvilágosítást kér, szaktanácsadó vehető igénybe. Ezek alapján a kutyavezetőt szaktanácsadónak kell tekinteni, attól függetlenül, hogy az új Be. a szaktanácsadó közreműködését másik fejezetben tárgyalja.¹²

Az ORFK-utasítás útmutatásai és hiányosságai

A szagazonosításra vonatkozó speciális belső szabályozást a 22/2008. (OT 12.) ORFK utasítás foglalja össze. Személyi hatálya egyebek között kiterjed a rendőrség központi szervénél és területi szerveinél szolgálatot teljesítő beosztottakra, akiket a szagmaradványok és szagminták rögzítésével, nyilvántartásával, selejtezésével és az azonosítás elvégzésével bíztak meg.¹³ Az utasítás pontosan meghatározza ezt a személyi kört, így az ezek alapján a bűnügyi kutyavezetőt, a bűnügyi technikust és a speciálisan erre a feladatra kiképzett bizottság tagjaként közreműködő személyt jelenti.¹⁴

Az utasítás 1. számú mellékletének 1–8. pontja ismerteti a *szagmaradványok felkutatásának, rögzítésének és konzerválásának helyes módszerét*. A szagmaradványok felkutatása egyben a bűncselekmény bizonyos szintű rekonstrukcióját is jelenti, az elkövető valószínűsített tartózkodási helyeinek számbavételét. Ennek végiggondolása azért is fontos elem, mert az elkövető akaratlanul is minden esetben a tett helyszínén hagyja sajátos, egyedi szagát. Ahogy a szabályozás első pontjából is kitűnik, a felkutatáskor ügyelni kell arra a tényre, hogy ezek a szagok nem állnak állandóan a rendelkezésünkre. A *szagok tartósságát* egyrészt az elkövető helyszínén tartózkodásának függvényében kell értelmezni, másrészt figyelembe kell venni a párolgás törvényszerűségét is. Lényeges probléma, hogy a helyszíni szagmaradványok rögzítése megismételhetetlen, hiszen az előbbieken említett időbeli korlátok miatt nem térhetünk vissza újabb szagrögzítés céljából. Így megfelelő mennyiségű szagot kell rögzíteni, amely alkalmas a szagazonosítás többszöri ismétlésére. A helyes szagrögzítéshez szükséges tehát a *gyors kiérkezés* a helyszínre, a *szakmai felkészültség*, illetve a *technikai feltételek megléte*.¹⁵ Ennek értelmezésé-

¹² A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 182. §

¹³ 22/2008. (OT 12.) ORFK utasítás 1. pont

¹⁴ Uo.

¹⁵ Gáspár Péter – Walter Tamás: Módszertani útmutató a személyi szagminták és a helyszíni szagmaradványok felkutatásához, rögzítéséhez és a nyomkövető kutyák helyszíni alkalmazásához. Kézirat. Pécs, 2007, 1. o.

ben helyes az ORFK-utasításnak az a megállapítása, hogy ha más nyom rögzítését nem veszélyezteti, a bűnügyi kutyavezetőnek kell először a bűncselekmény helyszínére belépnie. Ez azért is fontos, mert a helyszínen feltételezhető szagmaradványt óvja az idegen szagokkal történő keveredéstől, ami szintén befolyásolhatja a szagazonosítás jövőbeni eredményességét.¹⁶ Az utasítás *egyszerűen értelmezi* a szagmaradványok esetleges rögzítési helyeit, illetve azok azonosításra alkalmas minőségét. Annak érdekében, hogy pontos választ kapjunk a tekintetben, hogy ténylegesen hol lelhetőek fel a szagmaradványok és mennyi idő után alkalmasak a későbbi azonosításra, *ki kell terjesztenünk az utasításban szereplő pontok értelmezését.*¹⁷

Szagmaradványok felkutatása

Az első kérdésünkre (hol találhatóak feltételezhetően a szagmaradványok?) a következőképp válaszolhatunk: a bűncselekmény gondolati rekonstruálásakor valószínűsíthetővé válik, hogy az elkövető milyen útvonalat járt be, milyen tárgyakkal érintkezett, illetve hogy ez mennyi időt vett igénybe. Például egy bolti rablásnál az elkövető feltehetően a pénztárral szemben tartózkodott a leghosszabb ideig, esetleg még a pultot is érintette. A cselekmény időtartamának hosszúsága tekintetében ez esetben támaszkodhatunk a tanúk elmondására vagy a biztonsági kamera felvételére. A szagrögzítés eredményességének figyelembevételénél nemcsak az *elkövető helyszínén tartózkodásának* idejét kell figyelembe venni, hanem a gyorsaság mint követelmény megfogalmazásából kiindulva a *rögzítés időpontját* is. Így kijelenthetjük azt is, hogy a hibák száma az időmúlással egyenesen arányos. Tehát minél nagyobb az időkiesés, annál valószínűbb, hogy nem sikerül a későbbi azonosításhoz megfelelő szagot rögzítenünk a helyszínen. A kétórás időkiesés még kedvezőnek tekinthető, de a hatórás időkieséssel rögzített szag esetében nehezebb feladata lesz a szolgálati kutyának. A példánkhoz visszatérve: tehát fontos annak a ténye, hogy mennyi ideig tartózkodott az elkövető a boltban, hiszen egy ilyen cselekmény akár másodpercek alatt is elkövethető. Az elkövető a helyszínen mindenhol hátrahagy maga után szagot, de a rögzítést mindig a *feltehetően leg több szagot tartalmazó helyről* kell elvégezni. A nyomképző személynek, azaz az elkövetőnek, harminc másodpercnél tovább kell a hely-

¹⁶ 22/2008. (OT 12.) ORFK utasítás 2. pont

¹⁷ A Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Technikai Osztály kutyás szolgálatot teljesítő dolgozó módszertani útmutatóban foglalták össze azokat a fő szempontokat, amelyeket figyelembe kell venni a szagmaradványok és a személyi szagminták rögzítésekor.

színen tartózkodnia, hogy nyomkövető kutya bevethető legyen, illetve a szagrögzítésre sor kerüljön.¹⁸ Az esetlegesen érintett pult nem feltétlenül alkalmas arra, hogy szagmaradványt rögzítsünk, de ujj- és tenyérnyom rögzítésére sor kerülhet. Extrém eseteket is ismerünk a gyakorlatból, amikor is a tárgy egypár másodperces érintése alkalmas volt azonosításra.¹⁹ Az egyéni szag sikeres rögzítésénél nemcsak a közvetlen kapcsolat tényét kell figyelembe venni, hanem annak módját is értékelni kell. *A szaghordozó felület tulajdonságai*, ismérvei is befolyásolják a szagmolekulák kötődési idejének hosszát. Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy szaghordozóként alkalmasabbak a laza, egyenetlen szerkezetű, illetve porózus felületek, mint a vegyi anyaggal kezelt vagy sima felületek.²⁰ Annak megválaszolásában, hogy mennyi ideig alkalmasak szagrögzítésre a szagmaradványok, egyrészt szerepe van a már említett időnek is, és persze a szaghordozó felületet ért külső behatásoknak is. Míg az enyhe havazás tartósabban őrzi meg a nyomokat, addig a jég, illetve az olvadás hamarabb megsemmisíti a szagokat.²¹

A szagrögzítés módja

Az ORFK-utasítás 3. és 4. pontja tartalmazza *a szagrögzítés módját*. A szagmaradványokat és a szagmintákat is *speciális standard textil útján kell rögzíteni*, amelyet a vélt szaghordozó felületre kell leteríteni és alufóliával lefedni. A kutya szagazonosítását befolyásolhatja a hosszú időn át tárolt szagkonzerv, amelyben a szagrögzítő textil bedohosodhat. Új szagrögzítő eljárás kidolgozásával ez a hibaforrás²² is elhárítható lenne. Fontos követelmény, hogy a szagmaradványokat úgy kell rögzíteni, hogy más nyomok (például ujjnyom) ne sérüljenek meg. Attól függően, hogy milyen a szaghordozó és a környezete tulajdonsága, illetve mekkora az időkiesés, *legalább harminc percig* kell a textilt a szagmaradványon tartani.²³ Ahhoz, hogy elkerüljük a szagmaradvány

18 Janza Frigyes: i. m. 683. o.

19 A tetteszág fogalmából kiindulva elképzelhetőnek tartom a rövidebb ideig tartó helyszínen tartózkodást is a későbbi eredményes eljáráshoz.

20 Gáspár Péter – Walter Tamás: i. m. 2. o.

21 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: *Kriminalisztika. Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005, 241. o.*

22 Adódik a kérdés, hogy mit jelent a hiba. Véleményem szerint, ha a kutya nem állapít meg azonosítást, annak oka lehet a nem megfelelően vagy egyáltalán nem rögzített szag, a zavaró tényezők, szaghatások jelenléte is. A szagazonosítás során a kutya kétféle jelzést ad: „igen-nemmel” jelez. A „nem” jelzés esetén ezek tudatában is elképzelhető az azonosság fennállása a szagminták között.

23 Janza Frigyes: Szagazonosítás szagkonzervek alapján. In: Sági László (szerk.): *III. Nemzetközi Kynológiai Kongresszus. BM Könyvkiadó, Budapest, 1990, 93. o.*

idegen szagokkal történő érintkezését, a rögzítést minden esetben *csipesszel* és *gumikesztyűben* kell elvégezni.

Mivel a későbbiekben lehetséges a szagazonosítási eljárás bizonyítékként történő felhasználása, ezért *fel kell tüntetni* a szagmaradványok *pontos rögzítési helyét, és bűnjelként kell őket lefoglalni*. A bűnjelcímkének tartalmaznia kell, hogy ki végezte a szagrögzítést, milyen felületről történt, illetve milyen bűncselekmény kapcsán. A rögzítésről minden esetben jegyzőkönyvnek kell készülnie.

Szagminta rögzítése

Az ORFK-utasítás meghatározza a szagminta rögzítését, azaz a személyről közvetett vagy közvetlen módon levett egyedi szag rögzítésének módját is. A *nyílt, azaz közvetlen módon* történő szagminta rögzítése meleg, folyó vízben megmosott kézről történik. Az eljárás időtartama tíz perc, ennek során két szagkonzervbe kerülnek a személy szagmintái.²⁴ Az utasítás nem tartalmazza, de fontos kiemelni azt a tényezőt, hogy nem csak kézről történhet az egyedi szag rögzítése. A rögzítés helyének meghatározásánál *figyelembe kell venni azokat a sajátosságokat* is, hogy az illető mivel foglalkozik (olajjal, festékekkel érintkezik mindennap), hiszen így is keletkezhetnek olyan zavaró szagok, amelyek *indokolják más testrészeiről a rögzítés elvégzését*. Ilyen esetekben a szagrögzítéshez szükséges textil olyan testfelületre kerül, amelyen nem található zavaró szag (például dezodor, parfüm).²⁵ A 22/2008. ORFK utasítás ezzel szemben nevesít olyan eseteket, amikor *nem kerülhet sor szagminta vételére*. Ezeket is olyan zavaró szagként értelmezhetjük, amelyek befolyásolják a későbbi azonosítás eredményét. *Alkoholos befolyásoltság* alatt, illetve nők esetében *menstruáció idején* nem kerülhet sor szagminta rögzítésére.²⁶ Ahogy a legtöbb vérbe jutó anyag tekintetében, alkoholfogyasztás esetén az alkohol kiválasztódik a bőrön keresztül, tehát befolyásolhatja az egyén szagát. A menstruáló nőkre vonatkozó ok a következő: ahogy a kutyák azonnal felismerik a saját fajtársaik biológiai „üzeneteit” is, az ember vonatkozásában is képesek erre, ennek ismeretében tehát a „nem megfelelő időben” rögzített szagminta az azonosítás eredményére is kihathat. Erre vonatkozóan azonban *nem történtek vizsgálatok*, és az sem egyértelmű, hogy a szabályalkotó miért

24 22/2008. (OT 12.) ORFK utasítás 5–8., 11. pont

25 Gáspár Péter – Walter Tamás: i. m. 3. o.

26 22/2008. (OT 12.) ORFK utasítás 11. pont

csak ezt a két kizáró okot említette, hiszen más tényezők is befolyásolhatják a szagkiválasztás minőségét.

Ahogy a szagmaradvány rögzítéséről, a szagminta rögzítéséről is jegyzőkönyvet kell készíteni, hogy megfeleljen az eljárás jogi követelményeinek. A szagminta rögzítéséhez a gyanúsított, a sértett, illetve a tanú beleegyezése szükséges. Ha ez nem történik meg, *közvetett úton történt szagmintavételről* beszélünk. Ez a következőképpen történhet: a nyomozó szerv lefoglalja azoknak a tárgyait, ruhadarabjait, akik *nem egyeztek bele a közvetlen eljárás lefolytatásába*. Ez esetben a szagmintát a szagmaradvány rögzítésénél leírt módon kell rögzíteni, az eredményt jegyzőkönyvben dokumentálni.²⁷

Szagkonzervek tárolása

A szagmintákat minden esetben ugyanolyan üvegben (szagkonzerv) kell tárolni, mint a szagmaradványokat. Az e szagkonzervek megőrzésére vonatkozó szabályok a következők: *szobahőmérsékleten, elkülönítve kell tárolni évjárat, jelleg és beküldő szerv szerint a területi rendőri szervek büntügyi technikai osztályán található szagbankokban*. Követelmény, hogy a szagbankként szolgáló helyiség alkalmas legyen ötezer szagkonzerv tárolására, valamint a nyílászárói megfelelően védve legyenek a külső behatolásoktól. A helyi szervek a rögzített szagmaradványokat és szagmintákat *72 órán belül* az ORFK-utastításban szereplő jegyzőkönyv 3. számú példányával *kötelesek eljuttatni* a szagbankba.

Az elhelyezett szagkonzervek külön szabályok szerint *selejtezhető*k. Az általános selejtezési idő *három év*, de az ismeretlen tettes által elkövetett élet elleni bűncselekmény helyszínén rögzített szagmaradvány *tíz év* után *selejtezhető* vagy *gyakorlás céljára* felhasználható.²⁸ Nem egyértelmű annak eldöntése, hogy tudományos ismeretek hiányában a jogalkotó mi alapján határozta meg ezeket az időintervallumokat. *A gyakorlatban* egy hároméves szagazonosítása az eljárás rögzítésének módja miatt (a speciális standard textil dohosodása miatt) *kérdéses*. Nem tudjuk, hogy ez milyen befolyással van a kutya szagazonosítására, de ha az ember képes ezt érzékelni, jobb szaglóképességének tulajdoníthatóan a kutya feltehetően sokkal nagyobb töménységben érzi ezt a szagot. Az azonosítás során *valószínűleg zavaró szagként jelentkezh*et a textil bepállása. Arra vonatkozóan sem történtek kísérletek, hogy

²⁷ Uo. 14. pont

²⁸ Uo. 15–19. pont

egy szag mennyi idő alatt bomlik le az üvegben. Ezek fényében kérdéses, hogy a belső norma mi alapján határozza meg a selejtezési időt, illetve *miért privilegizálja* az élet elleni bűncselekmény elkövetésekor keletkezett helyszíni szagmaradványt a más bűncselekmény elkövetésekor hátrahagyott szagmaradványhoz képest. *Mitől lesz alkalmasabb* azonosításra, ha más bűncselekmények esetén a négyéves selejtezési idő már nem elfogadható? Az *egységes szabályozás kialakítása* érdekében – amíg nem ismertek a természettudományos kutatások eredményei – nem a bűncselekmény minősítéséhez viszonyítva kellene meghatározni a selejtezési időt.

A szagkonzerválásra vonatkozó *tárgyi és technikai feltételeket* az ORFK-utasítás 22. pontja foglalja össze. A helyszíni szemle során, ha nem alkalmazható nyomkövető kutya²⁹, a szagnyomok a tárgyi bizonyítási eszközökhöz hasonlóan rögzíthetők, és később mind a felderítés, mind a büntetőeljárás során bizonyítási eszközként figyelembe vehetők. A szagmaradványokra és szagmintákra vonatkozó utasításból kiderül, hogy a bűnügyi technikusként *megfelelő ismeretek birtokában kell lennie*, hogy a szagokat megfelelő módon rögzítse, és azok később sikeresen felhasználhatók legyenek a szagazonosításkor. Ha a kutya szagazonosításkor nem állapít meg azonosságot, annak *oka a nem megfelelő helyről, felületről és időben rögzített szagmaradvány, illetve szagminta is lehet*. Mivel ez a hibalehetőség emberi tevékenység folyamán keletkezhet, véleményem szerint megfelelő odafigyeléssel kiküszöbölhető, és növelhető így a szagazonosítás eredményének hitelessége.

Egyéb jogi szabályozás

Utaltam rá, hogy a hatályos Be. nem határozza meg a szagazonosítás rendszer-tani helyét. A felismerésre bemutatás összehasonlításánál is látható, hogy a szagazonosítás speciális bizonyítási eljárásnak tekinthető. Ennek megállapítását azonban csak a büntetőeljárás-jog egyéb kiegészítő jogforrása, a 23/2003. BM–IM rendelet tartalmazza: „*a nyomozó szerv szolgálati kutya alkalmazá-*

²⁹ A szakirodalom az urbanizáció növekedésével magyarázza a nyomkövető kutya alkalmazási kereteinek csökkentését, de Magyarországon is ismert, hogy a mantrailing módszer az emberi test párolgásának törvényszerűségéből kiindulva nem kizárólagosan a talajszimatra összpontosít a nyomkövetés során, hanem a légszimatra helyezi a hangsúlyt. E metodika alapján a Kaposvári Rendőrkapitányság kutyás egysége eredményesen alkalmazza a néglábuákat a nagyvárosban is, így cáfolja meg a nyomkövető kutyák szűkülő területi bevethetőségét. A nyomkövetés további előnye, hogy általa ki lehet terjeszteni a helyszíni szemlét, felkutathatók további nyomok, anyagmaradványok, amelyek hozzájárulnak a felderítés eredményességéhez.

sával szagazonosítást végezhet”³⁰. A rendelet értelmében a szagazonosítás csak helyszíni szagmaradványról személyi szagmintára történhet. A gyakorlatban az azonosítás a korábbiak értelmében történhet személyi szagmintáról helyszíni szagmaradványra is, illetve helyszíni szagmaradványok összehasonlítása is lehetséges sorozat-bűncselekmények gyanúja esetén. A gyakorlatban ennek meghatározása az ügytől függően történik. Általánosítható azonban az a nézet, hogy sokkal könnyebben szerezhető be helyszíni szagmaradvány indifferens szagként, mint személyi szagminta. Ennek oka az is, hogy a befolyásmentesség követelményének értelmében az indifferens szagoknak csaknem azonos időben kell keletkezniük, és nem mindig könnyű feladat négy embert megkérni arra, hogy adjon szagmintát szagazonosításhoz.

Az előzőkből következőn kiolvasható, hogy a szagazonosítás jogi szabályozása korántsem kiforrott. Alapvető követelmény lenne a megfelelő szabályozás ahhoz, hogy növeljük az eljárás eredményének hitelességét és enyhítsük a szagazonosítással kapcsolatos félelmeinket.

Összefoglalóan a következő megállapításokat, javaslatokat teszem:

- a) *szagmaradványok felkutatása*: fontos a gondolati rekonstrukció, a szagok tartósságának, párolgásának figyelembevétele, valamint a szaghordozó felület tulajdonságainak ismerete, és útmutatóként ezek pontos összefoglalója.
- b) *szagrögzítés módja*: más lehetséges műszeres eljárás kidolgozása, amellyel töményebb szagmennyiséget lehet gyűjteni, és az azonosítások számát növelni.
- c) *szagminta rögzítése*: nemcsak kézről történő szagmintavétel. A sajátosságok figyelembevételével egyéb testfelületről történő szagrögzítés (például hastájéék). A további nem nevesített kizáró esetek átgondolása (súlyos betegségek, hormonváltozás stb.), és ezek vizsgálata az eljárás eredményére vonatkozóan.
- d) *szagkonzervek tárolása*: kísérletek a szag lebomlási idejét tekintve, ez elősegíti a bedohosodás veszélyének elkerülését, és az eljárás ismételtetésének kérdésére ad választ. A szag molekuláris modellezése alapján a selejtezési idő egységes megállapítása.
- e) *szagazonosítás módszere*: zavaró szagok gyűjtése a helyszínen egyéb hasonló felületről, ami megkönnyíti a későbbi azonosításokat. A tévedés eddig ismert változatainak kizárása, külön szuka- és kanhelyiség kialakítása az eljárás során.

³⁰ 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet 56. § (1) bek.

Mіндеzen pontok kiemelése, vizsgálata empirikus kísérletekkel hozzájárulhat az eljárás igazságszolgáltatásban betöltött szerepének növeléséhez.

A technikai fejlődés „határai”

A korszerű technikai fejlődésnek, a napi szinten született találmányoknak tulajdoníthatóan a kriminalisztika is virágzását éli a huszonegyedik században. A speciális műszerek megalkotása, az észlelési tartományok kibővülése lehetővé tette a szabad szemmel nem látható elváltozások vizsgálatát. A természettudományok gyors haladása következtében a bűncselekmény helyszínén található mikroméretű anyagmaradványok vizsgálata is lehetségessé vált. Mikroméretű nyomnak tekintjük az ember egyéni szagát is.

A szagok terén történő megismerhetőségre mindig is voltak kísérletek, de még most sem tudjuk meghatározni egyes anyagok pontos szagösszetételét.

A szovjet kriminalisták már a hetvenes években olyan műszer kifejlesztésén dolgoztak, amely a kutyáknál jobban képes megkülönböztetni a szagokat.³¹ A szovjet tudósok felvetették olyan detektor kidolgozásának a lehetőségét is, amely alkalmas szagok alapján meghatározni egyes gázok jelenlétét. A fejlesztés idején speciális készüléket kapcsoltak a legyek agyi idegközpontjára, így vizsgálták a különböző szagok által kiváltott jelzéseket. A létező rovarfajták közül a légynek különösen jó a szaglóképessége, ez lehetővé teszi, hogy kis mennyiségű kémiai anyagot is felismerjen. A szovjet tudósok ezen ismeretek felhasználásával törekedtek egy műszer megalkotására, amely a mérges gázok jelenlétét mutatja ki, miközben a hollandok és a finnek kutyákat használtak gázszivárgások felfedezésére, ásványi anyagok felkutatására.³²

Összegzés

Napjainkban műszeres-analitikai vizsgálatokkal próbálják kimutatni az ember szagának individuális jellegét. A szagok megkülönböztetése, összetevőinek pontos megismerése segítségül szolgálhat az elkövető megállapításánál. A jelenleg rendelkezésre álló legérzékenyebb detektor, műszer a kapilláris

³¹ A bűnjelek megőrzése és jelentőségük a kriminalisztikai gyakorlatban. Lapszemle, 1975/6., 117. o.

³² Kriminalisztikai odorológia. Lapszemle, 1972/4., 115. o.

gázkromatográf és a tömegspektrométer, ezek sajátos vizsgálattal képesek meghatározni különböző anyagok összetételét.

De még ezek a fejlett műszerek sem képesek meghatározni az ember egyedi szagának pontos összetételét, így a tudomány jelen állása szerint azok azonosítására sem képesek. A kutyán kívül nem tudunk más olyan „műszer-ről”, amely képes lenne tudományosan alátámasztva elvégezni a szagazonosítást vagy ellenőrizni annak eredményét.

Amíg a tudomány nem teremti meg a lehetőséget, hogy a kutyákat mint speciális „műszereket” helyettesíthessük, addig az eljárás mibenlétének, határainak és korlátainak megismerése közelebb vihet minket a hibalehetőségek, a felmerülő kétségek enyhítéséhez.³³ A jövő távlatai³⁴ és maga az azonosítás tárgya is indokolja a kísérletek megkezdését. Az eredmények nemcsak hazai, hanem nemzetközi szinten is elismerést jelentenének, az eljárás esetleges standardizálását is felvetnék.³⁵ A tudományos együttműködés, az interdiszciplináris vizsgálat összetett képet adna az eljárásról, a határok megismerhetősége vonatkozásában. A kutyák szaglásának pontos megismerése így nemcsak a kriminalisztika, hanem az egészségügy és a hadiipar³⁶ területén is új lehetőségeket kínálna a jövőben.

33 A nyomkövetéssel összevetve, amelyet tulajdonképpen szintén szagazonosításnak tekinthetünk, eredményesebb megállapítások születnének.

34 Ismeretes, hogy ma már a rákkutatásban is alkalmazzák a kutyákat, hasonló metodika alapján. Az eredményesség kiugróan magas. A kutyák képesek a még műszerekkel nem kimutatott egyes rákfajtákat felismerni, így a kezelés idejében elkezdhető, és növelhető a gyógyulás esélye.

35 Az ember egyedi szagának leképezése adatként hozzájárulhat a bünygyi nyilvántartások bővítéséhez.

36 Az emberi szaglőrendszer szerkezetének feltárása és a szaglőreceptorok kutatása orvosi Nobel-díjat hozott Richard Axel és Linda B. Buck amerikai kutatók számára 2004-ben. A szaglás az emberiség kezdete óta jelen van a mindennapi életben, így különösen a táplálkozásnál, valamint a párválasztásnál játszik hangsúlyos szerepet. A Nobel-díj odaítélésének időpontja is jelzi, hogy ezen érzékszervünk pontos működésének ismerete a mai napig nem pontos, további rész kérdések megválaszolására van szükség. A szagok esetleges modellezése, egyes vegyületek felismerése segíthetné aknáknak, bombák, vegyi anyagok felderítését is.